

[Γραμματικές της νέας Ελληνικής]

## **Holton, D., P. Mackridge & E. Φιλιππάκη-Warburton. Greek: An Essential Grammar of the Modern Language.**

Μαίρη Σηφριανού

### **Δήμητρα Θεοφανοπούλου - Κοντού: Journal of Greek Linguistics 1: 263-295**

Η γραμματική της ελληνικής των Holton, Mackridge και Philippaki-Warburton αποτελεί μια από τις πολλές γραμματικές της ελληνικής γλώσσας που έχουν εμφανιστεί τις τελευταίες δεκαετίες.<sup>[1]</sup> Στόχος της συγκεκριμένης γραμματικής, όπως δηλώνουν οι συγγραφείς της, είναι η ερμηνευτική και περιγραφική ανάλυση της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας που θα βοηθήσει τους χρήστες της στην προφορική και γραπτή επικοινωνία. Εγείρονται έτσι δύο ερωτήματα: (α) αν επιτυγχάνει η γραμματική τους στόχους της και (β) σε τί διαφέρει από άλλες γραμματικές της ελληνικής. Όσον αφορά τα παραπάνω ερωτήματα, θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς κατά πόσο οι συγγραφείς είναι καταρτισμένοι για να πετύχουν τους εν λόγω στόχους.

Ξεκινώντας από το πρώτο ερώτημα, μπορούμε να επιστημονοποιήσουμε προηγούμενες κριτικές Ελλήνων και ξένων που εμφανίστηκαν μετά την ελληνική έκδοση. Στις κριτικές αυτές το βιβλίο περιγράφεται ως συστηματική και αποκλειστικά σύγχρονη περιγραφή που αποτελεί ουσιαστική συμβολή στη μελέτη της δομής της ελληνικής γλώσσας σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης (King 1998· Χαραλαμπίδης 1999· Μοσχονάς 1999). Το δεύτερο ερώτημα δεν μπορεί να απαντηθεί ρητά εξαρχής, αλλά σταδιακά μέσω της κριτικής αυτής. Όσον αφορά την κατάρτιση των συγγραφέων η απάντηση είναι προφανής: και οι τρεις συγγραφείς είναι φτασμένοι επιστήμονες και η επιστημονική τους συμβολή στην ελληνική γλώσσα και λογοτεχνία είναι πασίγνωστη στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς. Ο David Holton είναι γνωστός ελληνιστής του οποίου η ερευνητική δουλειά και το διδακτικό έργο πιστοποιεί τη σε βάθος γνώση του της ελληνικής γλώσσας στη σύγχρονη και τη διαχρονική της διάσταση. Ο Peter Mackridge είναι επίσης ευρέως γνωστός για τη συμβολή του στην ελληνική λογοτεχνία και για την έρευνα και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Είναι ιδιαίτερα γνωστός στην Ελλάδα για το βιβλίο του *The Modern Greek Language* (1985) που μεταφράστηκε στα ελληνικά και εκδόθηκε από τις εκδόσεις Πατάκη (1999). Το εν λόγω βιβλίο χρησιμοποιείται ευρύτατα ως εγχειρίδιο από Έλληνες και ξένους. Τέλος, η Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton είναι διεθνώς γνωστή και χαιρεί υψηλής εκτίμησης για την επιστημονική της δουλειά στον τομέα της θεωρητικής γλωσσολογίας και στην ανάλυση και περιγραφή της ελληνικής γλώσσας. Ύπηρξε μια από τους πρωτοπόρους στη σύγχρονη και διαχρονική ανάλυση της ελληνικής σε διάφορα επίπεδα περιγραφής κυρίως στο πλαίσιο του μετασχηματιστικού παραδείγματος. Η συμβολή της στην αναγνώριση και ανάλυση συγκεκριμένων συντακτικών φαινομένων της ελληνικής είναι σημαντική, όπως και η ικανότητά της να θέτει υπό αμφισβήτηση τη θεωρία με βάση τις περιγραφικές ανάγκες της ελληνικής. Η συνεργασία των τριών αυτών επιστημόνων που συνδυάζουν διαφορετικούς προσανατολισμούς και προσωπικότητες καταλήγει σε μια γραμματική που είναι επιστημονικά έγκυρη και αντικειμενική και η οποία δεν επιδεικνύει φανατισμό στην πραγμάτευση αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Αποφεύγεται επίσης, όσο το δυνατόν περισσότερο, η μονομέρεια που συχνά πηγάζει από μια στείρα προσκόλληση σε θεωρητικές και/ή ιδεολογικές αρχές.

Η Γραμματική είναι ένα εκτεταμένο έργο (περίπου 500 σελίδων) το οποίο, πέρα από τους προλόγους, αποτελείται από τρία εκτεταμένα μέρη που αντιστοιχούν στα τρία επίπεδα περιγραφής: τη φωνολογία που περιλαμβάνει και το σύστημα γραφής (Μέρος Α), τη μορφολογία (Μέρος Β) και τη σύνταξη (Μέρος Γ). Υπάρχουν επίσης τρία ευρετήρια και ένα γλωσσάρι γραμματικών όρων.

Το Μέρος Α περιλαμβάνει δύο ενότητες: το φωνολογικό σύστημα και το σύστημα γραφής. Η πρώτη ενότητα παρουσιάζει τα φωνήματα και τα αλλόφωνα, τα συμφωνικά συμπλέγματα και την κατανομή τους στην αρχή, τη μέση και το τέλος των λέξεων, τις εναλλαγές μεταξύ των αρχικών συμπλεγμάτων σε περιπτώσεις όπως *φθηνός-φτηνός, χτες-χθες, άσχημος-άσκημος, πείσθηγε-πείστηγε*, καθώς και τα υπερτεμαχιακά

χαρακτηριστικά του μήκους και του τόνου. Τα φαινόμενα αυτά εξετάζονται με συστηματικό και επιστημονικό τρόπο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μορφοφωнологία και στα φωνολογικά φαινόμενα που επηρεάζουν τη θέση του τόνου. Τέλος εξετάζονται τα σχήματα επιτονισμού σε χωριστή υποενότητα με λεπτομερή και εμπειριστατωμένο τρόπο. Η ενότητα για τη φωνολογία ακολουθεί τις αρχές της δομικής και γενετικής φωνολογικής θεωρίας στην πιο κλασική τους εκδοχή, όπως τις εφαρμόζει και ο Σετάτος (1974) στην πολύ ενδιαφέρουσα μονογραφία του για τη φωνολογία της νέας ελληνικής. Όπως είναι αναμενόμενο από ένα βιβλίο γραμματικής, δεν είναι δυνατό να παρουσιαστούν και να συζητηθούν εναλλακτικές αναλύσεις για συγκεκριμένα φαινόμενα όπως οι διαφορετικές ερμηνείες για τα ηχηρά κλειστά [b, d, g] ή να τεθούν ζητήματα που αφορούν την ανάλυση της συλλαβής, του τόνου και του ρυθμού στο θεωρητικό πλαίσιο μιας μη γραμμικής και αυτοτεμαχιακής θεωρίας (βλ. Malikouti-Drachman 1997· Malikouti-Drachman & Drachman 1989, 1999).

Στο πλαίσιο που υιοθετείται για την εν λόγω γραμματική, τα ζητήματα που ακολουθούν είναι ζωτικής σημασίας: (α) ο χειρισμός της αποβολής φωνήεντος με βάση την ηχητική ιεραρχία  $a > o > u > e > i$  όπως φαίνεται από παραδείγματα όπως *μου αρέσει > μ' αρέσει, τα είπα > τά 'πα, ξαναέδωσα > ξανάδωσα*. Η ανάλυση αυτή, που δεν απαντά σε εγχειρίδια γραμματικής, παρέχει μια νέα μέθοδο διδασκαλίας της αποβολής φωνηέντων ως ενιαίου φαινομένου, ενώ συνήθως παρουσιάζεται ως τρία διαφορετικά: *αφαίρεση, έκθλιψη ή συναίρεση*, χωρίς καμία επιστημονική βάση· (β) η εδραίωση των κανόνων τονισμού και οι συνέπειές τους για τις φωνολογικές διαδικασίες.

Η δεύτερη ενότητα του πρώτου μέρους αφορά το σύστημα γραφής, δηλαδή το αλφάβητο, τα διακριτικά (τους κανόνες του μονοτονικού συστήματος καθώς και το πιο παραδοσιακό σύστημα των διακριτικών) και τη στίξη. Η ενότητα αυτή, καθώς απουσιάζει ως ένα βαθμό από άλλες σύγχρονες γραμματικές της ελληνικής, συνιστά μια σαφή και συστηματική προσέγγιση του θέματος και έναν πολύ χρήσιμο οδηγό για τους φυσικούς ομιλητές αλλά και για όσους μαθαίνουν ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από μια παραδειγματική παρουσίαση της μορφολογίας της νέας ελληνικής. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ενότητας αυτής είναι: (α) η συστηματική ταξινόμηση των μερών του λόγου και οι περαιτέρω υποκατηγορίες τους· (β) η πληρότητα, κατά το δυνατόν, των στοιχείων· (γ) οι πολύ χρήσιμοι πίνακες κλιτικών παραδειγμάτων μετά από κάθε ανάλυση.

Όπως είναι φυσικό, οι δύο βασικοί άξονες του μέρους αυτού είναι το ουσιαστικό και το ρήμα, τα οποία έχουν αποτελέσει αντικείμενα έρευνας από πολλές θεωρητικές οπτικές, τόσο δομικές όσο και γενετικές, καθώς και από την οπτική απόκτησης της γλώσσας. Καταρχήν το ζήτημα των κριτηρίων για την ταξινόμηση των ουσιαστικών έχει απασχολήσει πολλούς έλληνες μελετητές της γραμματικής (Κουρμούλης 1964-1965· Μπαμπινιώτης & Κοντός 1967· Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 1996-1999· Τσοπανάκης 1994) χωρίς να υπάρχει γενική ομοφωνία. Οι συγγραφείς της συγκεκριμένης γραμματικής, ακολουθώντας τον Τριανταφυλλίδη (1941) κατηγοριοποιούν τα ουσιαστικά κατά γένος (αρσενικά, θηλυκά, διγενή, ουδέτερα) και κατά κλίση. Η θέση του τόνου χρησιμοποιείται ως πρόσθετο κριτήριο για την υποταξινόμηση των ουσιαστικών, ενώ η παρουσία οριστικού άρθρου θεωρείται βασικός δείκτης για το κλιτικό παράδειγμα. Όσον αφορά το ζήτημα της ταξινόμησης των ουσιαστικών θα ήθελα να αναφέρω άλλη μια ταξινόμηση που κατέχει περίοπτη θέση μεταξύ των ελληνικών γραμματικών, αυτή που βασίζεται στον αριθμό των διαφορετικών μορφολογικών πτώσεων. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, που πρώτος εξέφρασε ο Κουρμούλης και εφάρμοσαν οι Μπαμπινιώτης και Κοντός, τα ουσιαστικά διακρίνονται σε δίπτωτα 'με δύο μορφολογικά διαφορετικές πτώσεις' (αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα, ισοσύλλαβα και ανισοσύλλαβα) και τρίπτωτα 'με τρεις μορφολογικά διαφορετικές πτώσεις' (αρσενικά και θηλυκά σε -ος). Το κριτήριο αυτό χρησιμοποιούν επίσης οι Κλαίρης & Μπαμπινιώτης (1996-1999) και αποδείχτηκε πιο αποτελεσματικό από εκείνο που βασίζεται στο γένος. Κατά την άποψή μου το ζήτημα παραμένει ανοιχτό. Αξίζει επίσης να σημειωθεί εδώ ότι η κατάληξη -ες στον πληθυντικό των δευτερόκλιτων θηλυκών (π.χ. *μέθοδες*), που αναμφισβήτητα χρησιμοποιείται σε πολύ περιορισμένη κλίμακα (σ. 59), έχει αρχίσει να αποκτά μεγαλύτερη συχνότητα ενισχυόμενη από τα

επίθετα (*βόρειες, κατατακτήριες*). Μια παρόμοια τάση παρατηρείται επίσης στα διάφορα στάδια απόκτησης της γλώσσας από τα παιδιά (Θεοφανοπούλου-Κοντού 1973). Σε σχέση με κάποιους τύπους που χαρακτηρίζονται «λόγιοι», δηλαδή είναι λόγιας προέλευσης και απαντούν «στον επίσημο λόγο και στις επίσημες ονομασίες», θα μπορούσε να αναφέρει κανείς παραδείγματα όπως το *Υπουργείο Αμύνης*, το *Συμβούλιο Επικρατείας*, το *αναλογούν ποσόν*, γιατί οι τύποι αυτοί είναι αποδεκτοί μόνο σε τέτοια απολιθωμένα συμφραζόμενα, τουλάχιστον για την πλειοψηφία των ομιλητών.

Το ρηματικό σύστημα της νέας ελληνικής (παραγωγή και μορφολογική ανάλυση) αποτέλεσε αντικείμενο εκτεταμένης έρευνας από ποικίλες θεωρητικές οπτικές (Seiler 1952· Koutsoudas 1962· Warburton 1970· Daltas 1979· Stephany 1985· Ράλλη 1988· Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 1996-1999) και εξετάζεται επίσης και σε πολλές γραμματικές, γεγονός που αντανακλά τη σημασία αλλά και την περιπλοκότητά του. Η μορφολογική ανάλυση του ρήματος περιλαμβάνει πλήρη παρουσίαση των ρηματικών τύπων σε όλα τα συστήματα κλίσης και συζυγίας με απόλυτα σαφείς υποδιαίρεσεις. Πληροφορίες που αφορούν τις βασικές κατηγορίες του ρηματικού συστήματος (θέμα, κατάληξη, χρόνος, όψη (ποιόν ενέργειας), τελεσμένοι χρόνοι, το βοηθητικό *έχω*, φωνή, γερούνδιο και μετοχές) καθώς και οι διαφορετικές τους χρήσεις παρατίθενται πριν από την εξέταση της μορφολογίας των διάφορων ρηματικών τύπων.

Πρωτοποριακή όσον αφορά την ανάλυση του ρηματικού συστήματος είναι εδώ η χρήση κάποιων μη παραδοσιακών όρων στους οποίους οι συγγραφείς καταλήγουν με βάση σύγχρονα λειτουργικά κριτήρια και οι οποίοι, κατά την άποψή τους, καθιστούν την περιγραφή πληρέστερη και πιο διαφανή σημασιολογικά. Ένα παράδειγμα είναι ο όρος *εξαρτημένος* (dependent) που αντικαθιστά τον παραδοσιακό όρο *υποτακτική αορίστο*. Ο όρος αυτός εφαρμόζεται σε τύπους όπως *γράφω, αγαπήσω* και αντανακλά με ακρίβεια τη λειτουργία του στο σύστημα (έχει τα χαρακτηριστικά της συνοπτικής (συντελεσμένης) όψης και του μη παρελθοντικού χρόνου)· άλλος ένας νέος όρος είναι ο *απλός παρελθοντικός* (simple past) που αντικαθιστά τον παραδοσιακό *αόριστο*. Ο όρος *κλιτικά* (clitics) χρησιμοποιείται επίσης εναλλακτικά για τον όρο *ασθενείς αντωνυμίες* (weak pronouns) και ο όρος *μη-παρεμφατικός* (non infinitive) χρησιμοποιείται για τον τύπο που μέχρι τώρα αναφερόταν ως *απαρέμφατο* (infinitive).

Η απόπειρα των συγγραφέων να χρησιμοποιήσουν όρους που καθιστούν τη διάκριση «πιο ολοκληρωμένη» και σημασιολογικά «πιο διαφανή» με βρίσκει σύμφωνη. Ωστόσο, έχω κάποιες επιφυλάξεις για την καταλληλότητα κάποιων από αυτούς. Για παράδειγμα, ο όρος *απλός* (simple) για να δηλωθεί η συνοπτική όψη, προφανώς σε αντιστοιχία με τον *simple past* της αγγλικής που διακρίνεται έτσι από τον *past continuous* δεν είναι απόλυτα ικανοποιητικός για τη νέα ελληνική, τη στιγμή που το επίθετο *απλός* έχει ως αντίθετό του το επίθετο *σύνθετος* (complex). Επίσης με βασικό αίτημα τη διαφάνεια θα περίμενε κανείς την αντικατάσταση του όρου *παρατατικός* ο οποίος διατηρείται έτσι στην ελληνική μετάφραση (imperfect στο αγγλικό). Πρέπει να σημειωθεί ότι ο όρος *παρατατικός* δεν είναι περισσότερο διαφανής από τον *αόριστο*.

Το δεύτερο μέρος κλείνει με παραγωγική μορφολογία που μπορεί να οριστεί ως σχηματισμός νέων λέξεων μέσω της επιθηματοποίησης, της προθηματοποίησης και του σχηματισμού συνθέτων. Κατά τα τελευταία χρόνια ένα μεγάλο μέρος της θεωρητικής γλωσσολογικής έρευνας έχει εστιάσει στον χώρο αυτόν και πολλές μελέτες πρότειναν ενδιαφέρουσες αναλύσεις στοιχείων της ελληνικής στον τομέα της παραγωγής (π.χ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986) καθώς και της σύνθεσης (Malikouti-Drachman & Drachman 1989· Ράλλη 1992). Η γραμματική που εξετάζουμε θα μπορούσε να έχει αφιερώσει περισσότερο χώρο στον τομέα αυτόν με την παρουσίαση τυπικών μορφολογικών κανόνων, την αναγνώριση προβληματικών περιπτώσεων και την πραγμάτευση λεξικών φράσεων του τύπου *φακοί επαφής, παιδική χαρά* κλπ., σχήμα που χρησιμοποιείται ευρύτατα στη νέα ελληνική.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τρίτο μέρος που είναι αφιερωμένο στη σύνταξη και το οποίο είναι περισσότερο εκτεταμένο από τα άλλα δύο. Η ενότητα αυτή παρουσιάζει μια πλήρη εικόνα της συντακτικής δομής της νέας ελληνικής, διαφωτίζοντας φαινόμενα που δεν περιλαμβάνονται στις περισσότερες

παλιότερες γραμματικές. Θα ήθελα επίσης να σημειώσω ότι η συντακτική περιγραφή ακολουθεί τις αρχές της «προτασιακής γραμματικής» παραλείποντας εσκεμμένα ζητήματα που σχετίζονται με συγκεκριμένες περιστάσεις συνεχούς λόγου. Πέρα από το γεγονός ότι η προτίμηση ενός μοντέλου περιγραφής έναντι κάποιου άλλου (προτασιακή ή κειμενική γραμματική) είναι θέμα προσωπικής επιλογής, η άποψή μου είναι ότι η «προτασιακή γραμματική» ανάλυση συγκεκριμένων δομών που μπορούν να εκφράζουν ποικίλες λειτουργίες του λόγου αποτελεί τη βάση και έτσι την προϋπόθεση για την ανάλυση της γλώσσας από την οπτική του λόγου.

Η ενότητα της σύνταξης είναι προϊόν των σημαντικών εξελίξεων της συντακτικής θεωρίας των τελευταίων χρόνων. Εδώ εξετάζονται οι βασικές συντακτικές κατηγορίες *ρήμα*, *ρηματική φράση*, *όνομα*, *ονοματική φράση* κ.ά. καθώς και όλοι οι τύποι των κύριων και δευτερευουσών προτάσεων. Συζητώνται επίσης ποικίλα συντακτικά φαινόμενα όπως η σύγκριση, η υποτάξη, η αναφορά κ.ά. Τα βασικά χαρακτηριστικά της ενότητας αυτής είναι τα ακόλουθα:

1. Ο υψηλός βαθμός πρωτοτυπίας σε σύγκριση με άλλες περισσότερο παραδοσιακές γραμματικές της ελληνικής. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο τους καρπούς της γλωσσολογικής έρευνας για την ελληνική. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν τους διαφεύγει ο απώτερος στόχος που είναι η περιγραφή, με θεωρητικά ουδέτερο και προσβάσιμο τρόπο, της συντακτικής δομής της ελληνικής. Οι περιγραφές είναι επιστημονικά έγκυρες, σαφείς και πλήρεις.

2. Η εύστοχη επιλογή παραδειγμάτων, τα οποία εκπροσωπούν την τρέχουσα γλωσσική πραγματικότητα όσον αφορά την προφορική και γραπτή μορφή της. Πρέπει να σημειωθεί ότι, σε γενικές γραμμές, η μέθοδος συλλογής δεδομένων για την ανάλυση ενός συγκεκριμένου φαινομένου ή για πλήρη γραμματική περιγραφή ποικίλλει ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετείται και τους εκάστοτε στόχους. Έτσι, είναι δυνατό να επιλεγούν παραδείγματα από corpus που έχει συγκροτηθεί από κοινωνιογλωσσική περιγραφή μαζί με την αντίστοιχη στατιστική ανάλυση. Μια τέτοια προσέγγιση ωστόσο δεν είναι δυνατή στις περισσότερες περιπτώσεις για πρακτικούς λόγους. Εναλλακτικά, τα δεδομένα πρέπει να βασίζονται στη γλωσσική διαίσθηση των συγγραφέων, τη στιγμή που αυτή αντιπροσωπεύει την εσωτερικευμένη γνώση με βάση την οποία ως ή σαν φυσικοί ομιλητές παράγουν και κατανοούν τις προτάσεις. Η άποψη αυτή που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της γενετικής-μετασχηματιστικής γραμματικής, με βάση τις αρχές της θεωρίας του Chomsky, έχει αμφισβητηθεί από πολλούς γλωσσολόγους. Οι συγγραφείς της γραμματικής που εξετάζουμε ακολουθούν μια μέση οδό. Η γλωσσική ποικιλία που παρουσιάζεται στο βιβλίο αντιπροσωπεύει το ευρύτερο γλωσσικό ιδίωμα που επικράτησε στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται είναι σαφώς αντιπροσωπευτικά της σύγχρονης γλωσσικής πραγματικότητας.

3. Τα παραπάνω σημεία σε συνδυασμό με την προσβάσιμη οργάνωση των διαφορετικών μερών καθιστούν το βιβλίο εύχρηστο στη διδασκαλία.

Δεν είναι δυνατό σε μια σύντομη κριτική να καλυφθούν όλα τα θέματα που θίγονται στο βιβλίο ή να αξιολογηθούν επαρκώς οι προτεινόμενες αναλύσεις. Ωστόσο, θα ήθελα να επισημάνω τους τομείς στους οποίους θεωρώ ότι πραγματοποιήθηκαν νέες προσεγγίσεις που συνάδουν με πιο σύγχρονες θεωρητικές τάσεις στον τομέα της σύνταξης:

- α. Έγκλιση-τροπικότητα. Η γραμματική διακρίνει και ορίζει (χαρακτηρίζει) με σαφήνεια τις δύο αυτές έννοιες και τη μεταξύ τους σχέση, ενώ ορίζεται ο βασικός/πρωτοτυπικός χαρακτήρας κάθε έγκλισης (οριστική, υποτακτική, προστακτική) σε σχέση με την έννοια της τροπικότητας. Επιπρόσθετα, συζητώνται οι πιο εξειδικευμένες, λιγότερο πρωτοτυπικές χρήσεις και σημασίες που εκφράζονται με τις εγκλίσεις (υπόθεση, δυνατότητα, υποχρέωση, πιθανότητα κ.ά.). Η πραγμάτευση των ζητημάτων αυτών είναι σαφώς πρωτότυπη και αποτελεί ενδιαφέρουσα συμβολή στη συζήτηση για ένα σημαντικό θέμα που απουσιάζει από άλλες εκτεταμένες συντακτικές περιγραφές.

- β. Όψη. Η αναγνώριση του ρόλου που παίζει η όψη (συνοπτική-μη συνοπτική) στη διαφοροποίηση των μονολεκτικών ρηματικών τύπων, μαζί με τους παράγοντες που καθορίζουν τη χρήση κάθε είδους όψης αποτελεί σημαντική συμβολή της συγκεκριμένης γραμματικής. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η έγκλιση

-τροπικότητα και η όψη έχουν μελετηθεί εκτενώς τα τελευταία χρόνια και από θεωρητική άποψη και όσον αφορά τον ρόλο που παίζουν στην ανάλυση των προτάσεων της ελληνικής. (Βλ. Philippaki-Warbuton & Veloudis 1984· Veloudis & Philippaki-Warbuton 1983· Μόξερ 1994· Ιακώβου 1999· κ.ά.)

- γ. Θεωρώ επίσης πολύ σημαντική την περιγραφή των επιρρηματικών προσδιορισμών που εκφέρονται με προθετικές φράσεις καθώς και την ανάλυση των προθετικών φράσεων.

- δ. Το ζήτημα της σειράς των κύριων συστατικών της πρότασης μαζί με τον pro-drop χαρακτήρα της γλώσσας αποτελεί κεντρικό θέμα στη συντακτική ανάλυση της ελληνικής. Η συμβολή της I.

Philippaki-Warbuton στον τομέα αυτό είναι πρωτοπόρα. Σημαντική είναι και η συμβολή άλλων επιφανών γλωσσολόγων της ελληνικής όπως ο Drachman (1994), ο Joseph (1994), ο Horrocks (1994), οι Rivero & Terzi (1995) και άλλοι νεότεροι όπως οι Τσιμπλή (1990), Αλεξιάδου (1997), Αλεξιάδου & Αναγνωστοπούλου (1998). Η Philippaki-Warbuton σε μια σειρά άρθρων (1982, 1985, 1987, 1990, 1998) ήταν από τους πρώτους έλληνες γλωσσολόγους (όπως και ο Drachman το 1970) που καθιέρωσε σαφή συντακτικά κριτήρια στο πλαίσιο της γενετικής θεωρίας, καθώς και τους πραγματολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ποικιλία της σειράς των λέξεων.

- ε. Ο ρόλος των κλιτικών, δηλαδή των αδύνατων τύπων των προσωπικών αντωνυμιών, στη σύνταξη (αναδιπλασιασμός των κλιτικών) ερευνάται εκτεταμένα. Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι ο όρος *κλιτικά* και οι λειτουργίες τους αναφέρονταν επίσης στη γραμματική των Joseph & Philippaki-Warbuton (1987).

- στ. Θα ήθελα επίσης να αναφέρω το κεφάλαιο για την αναφορά (anaphora) το οποίο, από όσο γνωρίζω, δεν περιλαμβάνεται σε καμία άλλη γραμματική της ελληνικής. Χωρίς να καταφεύγουν σε θεωρητικά ζητήματα και τεχνικούς όρους οι συγγραφείς πέτυχαν μια συστηματική και λεπτομερή περιγραφή του φαινομένου αυτού με ενδιαφέροντα σχόλια για ζητήματα που έχουν προκαλέσει έντονες συζητήσεις μεταξύ των θεωρητικών (Anagnostopoulou & Evaraert 1999).

Τέλος τα τρία παραρτήματα στο τέλος του βιβλίου, όπως και το γλωσσάρι όπου ερμηνεύονται με ενάργεια οι πιο τεχνικοί θεωρητικοί όροι είναι πολύ χρήσιμα.

Είναι γεγονός ότι η εποχή μας χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακή ανάπτυξη της μελέτης της νέας ελληνικής. Πρόσφατα είδαμε την έκδοση λεξικών, μονογραφιών, άρθρων, αλλά επίσης ολοκληρωμένων γραμματικών με περιγραφή της γλώσσας σε όλα τα επίπεδα. Εκτός από τη γραμματική των Holton, Mackridge, Philippaki-Warbuton πρέπει να αναφέρουμε τη *Νεοελληνική Γραμματική* του Τσοπανάκη (1994) με τη σημαντική συμβολή της στη μορφολογία και το λεξιλόγιο και τη γραμματική των Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (από την οποία έχουν εκδοθεί μόνο οι δύο τόμοι, για το όνομα και το ρήμα) που έχει να προσφέρει μια νέα προσέγγιση. Τα έργα αυτά μπορούν να θεωρηθούν συμπληρωματικά και εν μέρει αναθεωρήσεις έργων που αποτέλεσαν σημεία αναφοράς στη βιβλιογραφία της νέας ελληνικής όπως η *Νεοελληνική γραμματική της δημοτικής* του Τριανταφυλλίδη (1941) και η *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)* του Τζάρτζανου καθώς και άλλες γραμματικές πιο εξειδικευμένες (βλ. σημ. 1).

Η γραμματική των Holton, Mackridge, & Philippaki-Warbuton αποτελεί εμπειρισταωμένη και επιστημονική περιγραφή της νέας ελληνικής. Τα κύρια χαρακτηριστικά που εδραιώνουν την εγκυρότητά της είναι (α) η πληρότητα, (β) η συστηματικότητα και (γ) η χρηστικότητα. Σχολιάζω και τα τρία αυτά αμέσως πιο κάτω.

1. Πληρότητα. Η γραμματική αυτή είναι μια ολοκληρωμένη περιγραφή της σύγχρονης ελληνικής σε όλα τα επίπεδα: φωνολογία, ορθογραφία, μορφολογία και σύνταξη. Αντίθετα προηγούμενες γραμματικές είχαν την τάση να εστιάζουν σε ένα από αυτά. Η συγκεκριμένη γραμματική είναι επίσης πλήρης όσον αφορά το είδος των δεδομένων που λαμβάνει υπόψη. Η γλωσσική ποικιλία που περιγράφει είναι πράγματι αυτή που χρησιμοποιούν οι φυσικοί ομιλητές των αστικών περιοχών. Τα παραδείγματα είναι εύστοχα και προσδίδουν αντικειμενικό χαρακτήρα στη γραμματική στον βαθμό, ασφαλώς, που μπορεί να είναι αντικειμενική μια γραμματική που δεν βασίζεται σε ελεγχόμενο σώμα κειμένων οριζόμενο με κοινωνιογλωσσικά κριτήρια (βλ. Κακριδή-Ferrari & Χειλά-Μαρκοπούλου 1996). Ωστόσο, θα απαιτηθεί πολύς χρόνος για τη συγκρότηση ενός τέτοιου σώματος.

2. Συστηματικότητα. Πρόκειται για άλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό της εν λόγω γραμματικής, με το

οποίο εννοούμε ότι τα φαινόμενα σε όλα τα επίπεδα περιγραφής παρουσιάζονται με συστηματικό τρόπο μέσα από σαφείς κανόνες που περιγράφουν τις κανονικότητες των δομών και τη χρήση τους.

3. Υψηλός βαθμός χρηστικότητας. Αυτός οφείλεται στην πληρότητα του έργου, στη σαφήνεια και την εύχρηστη διάταξη των θεμάτων, στους πίνακες μορφολογικών παραδειγμάτων, στα παραρτήματα και το γλωσσάρι· όλα τα παραπάνω συμβάλλουν στην ευκολότερη πρόσβαση των ζητημάτων.

Κλείνοντας την κριτική αυτή θα ήθελα να υπογραμμίσω τη θαυμάσια μετάφρασή της στην ελληνική από τον νεαρό γλωσσολόγο Δρ. Β. Σπυρόπουλο. Η γλώσσα της μετάφρασης είναι απλή, η απλή καθομιλουμένη, αλλά αποδίδει με επάρκεια το αγγλικό πρωτότυπο με άμεσο και πιστό τρόπο.

Είναι αλήθεια ότι δεν καθίσταται πάντα δυνατή ή επιστημονικά αποδεκτή η σύγκριση μεταξύ γραμματικών μιας γλώσσας, ιδιαίτερα όταν διαφέρουν οι στόχοι, η μεθοδολογία και το θεωρητικό τους πλαίσιο. Κάθε γραμματική, με την προϋπόθεση ότι έχει επιστημονική βάση, επιτυγχάνει ή αποτυγχάνει ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο κατορθώνει να πραγματοποιήσει τους στόχους της, που είναι η περιγραφή και η ερμηνεία των δεδομένων της με τη μέγιστη δυνατή αντικειμενικότητα. Η γραμματική των Holton, Mackridge και Philippaki-Warburton εκπληρώνει πλήρως τους παραπάνω στόχους. Αποτελεί μια γενική περιγραφική και ερμηνευτική ανάλυση της σύγχρονης ελληνικής. Χαρακτηρίζεται από επιστημονική εγκυρότητα, παραδειγματική μεθοδολογία και υψηλό βαθμό χρηστικότητας. Ανεξάρτητα με το αν κάποιος συμφωνεί ή διαφωνεί με μερικές από τις λύσεις ή τις ταξινομήσεις που παρέχει, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι οι συγγραφείς, αναγνωρισμένοι επιστήμονες και δάσκαλοι, προσέφεραν στο ελληνικό και διεθνές κοινό μια διεξοδική επιστημονική γραμματική της νέας ελληνικής, ένα ανεκτίμητο εργαλείο για την έρευνα και τη διδασκαλία της γλώσσας αυτής.

**Μτφρ. Μ. Χρίτη**

### **Βιβλιογραφικές αναφορές**

1. Alexiadou, A. 1997. *Adverb Placement: A Case Study in Antisymmetric Syntax*. Amsterdam: John Benjamins.
2. Alexiadou, A. & E. Anagnostopoulou. 1998. Parametrizing AGR: Word Order, V-movement and EPP-Checking. *Natural Language and Linguistic Theory* 16:491-539.
3. Anagnostopoulou, E. 1994. Clitic Dependencies in Modern Greek. Διδακτ. Διατρ., Πανεπιστήμιο του Salzburg.
4. Anagnostopoulou, E. & M. Everaert. 1999. Toward a more complete typology of anaphoric expressions. *Linguistic Inquiry* 30:97-119.
5. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1986. *Ηνεολογίαστηνκοινήνεοελληνική*. Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Παράρτημα αρ. 65, Θεσσαλονίκη.
6. Daltas, P. 1979. The Inflectional Morphology of the Verb in Modern Greek Koine: A Variationist Approach. Διδακτ. διατρ., Πανεπιστήμιο του Leeds.
7. Drachman, G. 1970. Copying and order-changing transformations in Modern Greek. *Working Papers in Linguistics* 4:1-30. Ohio State University.
8. Drachman, G. 1994. Verb movement and minimal clauses. Στο *Themes in Greek Linguistics* [Current Issues in Linguistic Theory 117], επιμ. I. Philippaki-Warburton, K. Nikolaidis & M. Sifianou, 45-52. Amsterdam: John Benjamins.
9. Horrocks, G. 1994. Subjects and configurationality: Modern Greek clause structure. *Journal of Linguistics* 30:81-109.
10. Householder, F. W., K. Kazazis & A. Koutsoudas. 1964. *Reference Grammar of Literary Dhimotiki*. Bloomington: Indiana University.
11. Ιακώβου, Μ. 1999. Τροπικές κατηγορίες του ρηματικού συστήματος της Ν.Ε. Διδακτ. διατρ., Πανεπιστήμιο Αθηνών.
12. Iatridou, S. 1988. Clitics, anaphors and a problem of coindexation. *Linguistic Inquiry* 19:698-703.
13. Joseph, B. 1994. On weak subjects and pro-drop in Greek. Στο *Themes in Greek Linguistics* [Current Issues

- in Linguistic Theory 117], επιμ. I. Philippaki-Warbuton, K. Nicolaidis & M. Sifianou, 53-60. Amsterdam: John Benjamins.
14. Joseph, B. & I. Philippaki-Warbuton. 1987. *Modern Greek*. Λονδίνο: Croom Helm.
15. Κακριδή-Ferrari, M. & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. 1996. Η γλωσσική ποικιλία και η διδασκαλία της νέας ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Στο *Η νέα ελληνική ως ξένη γλώσσα: προβλήματα διδασκαλίας*, 19-51. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν.
16. King, P. 1998. *The Anglo-Hellenic Review* 18:22.
17. Κλαίρης, Χ. & Γ. Μπαμπινιώτης. 1996-1999. *Γραμματική της νέας ελληνικής: Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή. I (το όνομα), II (το ρήμα)*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
18. Κουρμούλης, Γ. 1964-1965. Μορφολογικά εξελίξεις της ελληνικής γλώσσας *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών* 15:9-22.
19. Koutsoudas, A. 1962. *Verb Morphology in Modern Greek: A Descriptive Analysis*. Bloomington: Indiana University.
20. Mackridge, P. 1985. *The Modern Greek Language*. Οξφόρδη: Clarendon Press. Ελλ. μτφρ. Κ. Πετρόπουλος, με τίτλο *Η νεοελληνική γλώσσα* (Αθήνα: Πατάκης, 1990).
21. Malikouti-Drachman, A. 1997. Prosodic domains in Greek compounding. Στο *Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics 1995*, επιμ. G. Drachman, A. Malikouti-Drachman, C. Klidi & I. Fykias, 87-96. Graz: Neugebauer.
22. Malikouti-Drachman, A. & G. Drachman. 1989. Stress in Modern Greek. *Studies in Greek Linguistics* 9:127-143.
23. [α] [β]. 1990. Phonological government and projection: dissimilations and assimilations. *Working Papers in Greek Grammar*. Πανεπιστήμιο του Salzburg.
24. Mirambel, A. 1959. *La Langue grecque moderne. Description et analyse*. Παρίσι: Klincksieck. Ελλ. μτφρ. Στ. Καρατζάς, με τίτλο *Η νέα ελληνική γλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση* (Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1978).
25. Μοσχονάς, Σ. 1999. Μία εξαιρετική γραμματική. *Καθημερινή*, 24 Οκτωβρίου 1999.
26. Μόζερ, Α. 1994. *Ποιόν και απόψεις του ρήματος*. Αθήνα.
27. Μπαμπινιώτης, Γ. & Π. Κοντός. 1967. *Συγχρονική γραμματική της κοινής νέας ελληνικής*. Αθήνα.
28. Philippaki-Warbuton, I. 1985. Word order in MG. *Transactions of the Philological Society* 2:113-143.
29. [α] [β]. 1987. The theory of empty categories and the pro-drop parameter in Modern Greek. *Journal of Linguistics* 23:282-318.
30. [α] [β]. 1990. The analysis of the verb group in Modern Greek. *Studies in Greek Linguistics* 11:119-138.
31. [α] [β]. 1998. Functional categories and Modern Greek syntax. *The Linguistic Review* 15:159-186.
32. Philippaki-Warbuton, I. & I. Veloudis. 1984. The subjunctive in complement clauses. *Studies in Greek Linguistics* 5:149-167.
33. Ralli, A. 1988. Elements de la morphologie du grec moderne: la structure du verbe. Διδακτ. διατρ., Πανεπιστήμιο του Montreal.
34. [α] [β]. 1992. Compounds in Modern Greek. *Rivista di Linguistica* 4:143-174.
35. Rivero, M.-L. & A. Terzi. 1995. Imperatives, V-movement and logical mood. *Journal of Linguistics* 31:301-332.
36. Roussou, A. 1994. The syntax of complementizers. Διδακτ. διατρ. University College: Λονδίνο.
37. Seiler, H. 1952. *L'Aspect et le temps dans le verbe neogrec*. Παρίσι: Les Belles Lettres.
38. Σετάτος, Μ. 1974. *Φωνολογία της κοινής νεοελληνικής*. Αθήνα: Παπαζήσης.
39. Stephany, U. 1985. *Aspekt, Tempus und Modalität: zur Entwincklung der Verbal-grammatik in der Neugriechischen Kindersprache*. Tübingen: Narr Verlag.
40. Theophanopoulou-Kontou, D. 1973. Acquisition of nouns by children learning Greek as a native language. Μεταπτυχιακή εργασία, Columbus Ohio.
41. Τριανταφυλλίδης, Μ. 1941. *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
42. Tsimpli, I.-M. 1990. The clause structure and word order in Modern Greek. *UCL Working Papers in Linguistics* 2:226-255.

43. Τσοπανάκης, Α. 1994. *Νεοελληνική γραμματική*. Αθήνα: Εστία· Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
44. Τζάρτζανος, Α. 1946-1953. *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*. Αθήνα: ΟΕΣΒ.
45. Φιλιππάκη-Warburton, Ει. 1982. Προβλήματα σχετικά με τη σειρά των όρων στις ελληνικές προτάσεις. *Γλωσσολογία* 1:99-107.
46. Veloudis, I. & I. Philippaki-Warburton. 1983. The subjunctive in Modern Greek. *Studies in Greek Linguistics* 4:151-168.
47. Χαραλαμπίδης, Κ. 1999. Κριτική της γραμματικής των D. Holton, P. Mackridge & I. Philippaki-Warburton, *Greek: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. 1η έκδ. 1997. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge. Διορθ. ανατ. 1999. Νέα Εστία 145: 1712, 515-520.
48. Warburton, I. 1970. *On the Verb in Modern Greek*. Bloomington, Ind.: Indiana University Publications.
- <sup>1</sup> Εκτός από τα πρωτοποριακά έργα των Μ. Τριανταφυλλίδη και των συνεργατών του *Νεοελληνική Γραμματική της (Δημοτικής)*, Αθήνα 1941, και Αχιλλέα Τζάρτζανου *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)* 2 τόμ., Αθήνα 1946-1953, πρέπει να αναφερθούν οι ακόλουθες γραμματικές που εκδόθηκαν κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια:
- α. Mirambel, A. 1959. *La langue grecque moderne*. Paris: Klincksieck. Ελλ. μτφρ. Σ. Κ. Καρατζάς, *Ηνέαελληνικήγλώσσα. Περιγραφή και ανάλυση*. 2η έκδοση φωτοτυπική. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].
- β. Householder, F. W., K. Kazazis & A. Koutsoudas. 1964. *Reference Grammar of Literary Dhmotiki*. Bloomington: Παν/μιο Indiana.
- γ. Μπαμπινιώτης, Γ. & Π. Κοντός. 1967. *Συγχρονική γραμματική της κοινής νέας ελληνικής*. Αθήνα.
- δ. Mackridge, P. 1985. *The Modern Greek Language*. Οξφόρδη: Clarendon Press. Ελλ. μτφρ. Κ. Πετρόπουλος. *Η νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- στ. Joseph, B. & I. Philippaki-Warburton. 1987. *Modern Greek*. Λονδίνο: Croom Helm.
- ε. Τσοπανάκης, Α. 1994. *Νεοελληνική γραμματική*. Αθήνα: Εστία. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- ζ. Κλαίρης, Χ. & Γ. Μπαμπινιώτης. 1996-1999. *Γραμματική της νέας ελληνικής: δομολειτουργική-επικοινωνιακή. 1: Το όνομα, 2: Το ρήμα*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.